

SMĖLIO KNYGA

ASTERIJO NAMAI

Ir karalienė pagimdė sūnų, ir davė jam Asterijo¹ vardą.

APOLODORAS², *BIBLIOTEKA*, III, 1

Žinau, kad mane kaltina puikybe, mizantropija, o gal net beprotybe. Tokie kaltinimai (už juos tinkamu laiku atsilyginsiu) yra iš piršto laužti. Tiesa, aš neišeinu iš savo namų, bet tiesa ir tai, kad jų durys (jų – begalybė^{*}) dieną ir naktį atviros žmonėms ir žvėrimis. Tegu užsuka, kas nori. Tik čia nėra nei moteriškos prabangos, nei rafinuoto rūmų spindesio, tik ramybė ir vienatvė. Tai namai, kuriems nėra lygių visoje žemėje. (Meluoja tie, kurie tvirtina, jog panašių namų esama Egipte.) Net mano šmeižikai pripažįsta, kad namuose nėra *jokių baldų*. Dar viena nesąmonė: neva aš, Asterijas, esu kalinys. Gal pakartoti, jog visos durys atviros? Pridurti, kad nėra nė vieno skląščio? Be to, kartą vakarėjant išsmukau į gatvę, bet grįžau dar nakčiai neprasidėjęs, mat pašiurpau nuo prastuomenės veidų, bespalvių ir plokščių kaip delnas. Saulė jau buvo nusileidusi, tačiau iš gailaus vaiko verkšlenimo ir gūdžių minios maldavimų supratau, jog mane atpažino. Žmonės meldėsi, bėgo, puolė kniūbsti ant žemės; kai kurie užsiropštė ant Dviašmenio kirvio³ šventyklos stilobato⁴, kiti metėsi rinkti akmenis. Kažkas, regis, šoko į jūrą. Ne veltui mano motina buvo karalienė, negaliu įsimaišyti tarp prasčiokų, nors ir kaip iš kuklumo to norėčiau.

Mat faktas yra toks: aš – vienintelis. Man nerūpi, ką vienas žmogus gali perduoti kitiems. Kaip filosofas, manau, kad raštu apskritai nieko neįmanoma perteikti. Mano dvasiai svetimi įkyrūs ir niekingi mažmožiai, nes ji skirta tik tam, kas didu. Niekada nesugebėjau atskirti vieną raidę nuo kitos. Kažkoks kilnus nekantrumas neleido man išmokti skaityti. Kartais to gailiuosi, juk dienos ir naktys tokios ilgos.

Aišku, pramogų man netrūksta. Kaip avinas, pasirengęs pulti, lakstau akmeninėmis galerijomis, kol apsvaigęs griūvu žemėn. Kartais slepiuosi šešėlyje prie tvenkinio ar koridoriaus posūkyje ir apsietu, kad manęs ieško. Šokinėju nuo plokščių stogų tol, kol susižeidžiu ligi kraujo. Bet kada galiu vaizduotis miegą, guliu užsimerkęs ir garsiai šnokuoju. (Kartais iš tiesų užmingu, nes atsimerkęs pastebiu pasikeitus dienos spalvą.) Bet labiausiai man patinka žaisti kitą Asteriją. Manausi, kad jis ateina pas mane į svečius ir aš aprodau jam namus. Žemai lankstydamasis sakau: „Dabar grįžkim prie ano kampo“, arba „Dabar eikime į kitą kiemą“, arba „Taip ir maniau, kad jums patiks šis laštakas“, arba „Dabar pamatysi talpyklą, užpiltą smėlio“, arba „Pamatysi, kaip išsišakoja šis požeminis takas“. Kartais apsirinku, ir tuomet abudu smagiai juokiamės.

Ne tik žaidimų prasimanau, taipogi daug galvoju apie namus. Visos namų dalys kartoja daugelį

¹ Asterijas (gr. žvaigždėtasis) yra tikrasis Minotauro, senovės graikų mitinės pabaisos, pusiau žmogaus, pusiau jaučio vardas.

² Apolodoras Atėnietis (Απολλόδωρος; 180–110 pr. Kr.) – graikų istorikas ir filologas. Parašė *Iliados* laivų sąrašo komentarą ir *Kroniką* (4 knygas); jo vardu išlikusi *Biblioteka* sukurta ne jo; tai II a. po Kr. parašytas mitų vadovėlis.

* Originale sakoma *keturiolika*, bet užtenka priežasčių manyti, kad Asterijo lūpose šis skaičius tolygus begalybei.

³ Turimas omenyje Labirintas (gr. Λαβύρινθος) – vienas iš keturių antikos pasaulyje žinomų statinių, Kretos saloje Dedalo pastatytas Minotaurui. Šis mitas atspindėjo Kretos klestėjimo laikotarpį (II tūkstantmetis pr. Kr.) ir vieną iš jos toteminių gyvūnų – jautį. Išvertus iš graikų kalbos labirintas reiškia „dviašmenis kirvis“.

⁴ Stilobatas (gr. στυλοβάτης – kolonos papėdė) – senovės graikų šventyklos arba kolonados laiptuoto cokolio viršutinė pakopa arba jos paviršius.

sykių, bet kuri vieta atitinka kitą. Nėra vieno tvenkinio, vieno kiemo, vienos girdyklos, vieno lovio; yra keturiolika (begalybė) lovių, girdyklų, kiemų, tvenkinių. Namai dideli kaip pasaulis; tiesą sakant, tai ir yra pasaulis. Vis dėlto kartą, prasibrovęs pro kiemus su tvenkiniais, dulkėtomis pilkšvo akmens galerijomis, aš išėjau į gatvę ir pamačiau Dviašmenio kirvio šventyklą ir jūrą. Viso šito nesupratau, kol vieną naktį man nebuvo apreikšta, jog jūrų ir šventyklų taip pat esama keturiolikos (begalybės). Viskas kartojasi daugelį kartų, keturiolika sykių, tik du dalykai nepakartojami: viršuje – neįžvelgiama saulė, apačioje – Asterijas. Gal aš pats sukūriau žvaigždes, saulę ir šiuos milžiniškus namus, tik jau neprisimenu.

Kas devyneri metai devyni žmonės ateina į namus, kad išvaduočiau juos nuo viso blogio. Girdžiu jų žingsnius ar balsus akmeninių galerijų gilumoje ir džiūgaujantis bėgu jų ieškoti. Sutikimo ceremonija trunka vos kelias minutes: jie krinta vienas po kito man nespėjus net rankų susitepti jų krauju. Jie lieka gulėti ten, kur parkrinta, o jų kūnai man padeda skirti vieną galeriją nuo kitos. Nežinau, kas jie tokie, tačiau vienas iš jų savo mirties valandą man išpranašavo, jog kada nors ateisiąs ir mano išvaduojojas. Nuo to laiko manęs neslegia vienatvė, žinau, kad mano išvaduojojas yra ir galiausiai vieną dieną stos priešais mane ant dulkino tako. Jei mano klausą siektų visi pasaulio garsai, vis tiek išgirsčiau jo žingsnius. Būtų gera, jei nuvestų mane ten, kur mažiau galerijų ir durų. Koks bus mano išvaduojojas? – klausiu save. Jautis ar žmogus? O gal jautis žmogaus galva? O gal toks kaip aš?

Rytmečio saulė žaižaravo ant bronzinio kalavijo. Kraujo nebuvo jau nė žymės.

– Ar patikėsi, Ariadne? – tarė Tesėjas. – Minotauras beveik nesigynė.

Skiriama Martai Mosquera Eastman¹

DIEVO RAŠMENYS

Belangė gili ir akmeninė, savo forma ji primena beveik taisyklingą pusrutulį. Asla, taip pat akmeninė, kiek mažesnė už pusrutulio spindulį plačiausioje vietoje, todėl patalpa atrodo ir ankšta, ir erdvi. Per vidurį ją kerta siena; nors labai aukšta, bet nesiekia kupolo viršūnės. Vienoje pusėje esu aš, Tsinakanas², Pedro de Alvarado³ sudegintos Kaholomo⁴ piramidės žynys, kitoje pusėje – jaguaras, lygiais nematomais žingsniais matuojantis savo kameros laiką ir erdvę. Vidurinėj sienoj prie pat žemės iškirstas platus, grotuotas langas. Valandą be šešėlio (vidurdienį) viršuje atsidaro dangtis, ir sargas, ilgai tapęs beasmenis, įsuka geležinį skridinį ir virve nuleidžia mums ašočius su vandeniu ir mėsos gabalus; tuomet, pro kupolą įsiskverbus šviesai, aš galiu pamatyti jaguarą.

Jau seniai nebeskaičiuoju metų, praleistų tamsoj. Kadaisė buvau jaunas ir galėjau vaikščioti po kamerą, o dabar nieko nedarau, tik guliu numirėlio poza ir laikiu dievų man skirtos baigties. Kadaisė ilgu akmeniniu peiliu skrosdavau krūtinės aukojamiems žmonėms, o dabar be magijos nesugebėčiau net pasikelti nuo dulkinos aslos.

Piramidės gaisro išvakarėse žmonės, nusėdę nuo aukštų arklių, kankino mane įkaitinta geležimi,

¹ Marta Mosquera Eastman – J. L. Borcheso pažįstama.

² Majų mitologijoje Tsinakanas yra Dievas šikšnosparnis. Be to, *tzinacán* nahuatlių kalba reiškia siurbiantis šikšnosparnis, kitaip tariant, vampyras.

³ Pedro de Alvarado (1495–1541) – ispanų konkistadoras, vienas iš Hernáno Cortéso bendražygių, pagarsėjęs narsa ir žiaurumu. Vėliau – Gvatemalos ir Hondūro valdytojas.

⁴ Kaholom (kičių kalba *Qaholom* – tėvas) – vienas iš majų mitologijos kūrėjų grupės dievų.

kad išduočiau jiems vietą, kur paslėpti lobiai. Mano akyse jie nuvertė dievo stabą, bet dievas manęs nepaliko ir padėjo man tylėti per kankinimus. Mane plakė, galavo, luošino, paskui atsipeikėjau šioje belangėje, iš kur nebeištrūksiu gyvas.

Spiriamas būtinybės ką nors daryti, kažkaip užpildyti laiką, ryžausi gulėdamas tamsoj atgaivinti atmintyje viską, ką apskritai esu žinojęs. Kiauras naktis leidau mėgindamas prisiminti akmeninių gyvačių išdėstymą ir skaičių arba gydomųjų medžių pavidalus. Taip priverčiau bėgti metus ir vėl ėmiau valdyti tai, kas man priklausė. Vieną naktį pajutau artėjęs prie brangaus prisiminimo: taip keleivis, dar nematydamas jūros, jaučia jos užesį kraujyje. Po kelių valandų šis prisiminimas nuskaidrėjo: tai buvo viena iš sakmių apie Dievą. Numatydamas, jog laikų pabaigoje ištiks daugybė nelaimių ir katastrofų, Dievas pirmąją pasaulio sukūrimo dieną užrašė burtažodį, galintį apsaugoti nuo visų tų bėdų. Užrašė jį taip, kad jis pasiektų tolimiausias kartas ir kad joks atsitiktinumas jo neiškreiptų. Niekas nežino, kur ir kokiais rašmenimis Dievas tą burtažodį užrašė, bet mes neabejojame, kad jis slapčia kažkur saugomas ir savo laiku jį perskaitys išrinktasis. Pagalvojau, kad mes kaip visad artėjame prie laikų pabaigos ir kad mano paskirtis – paskutiniojo Dievo tarno paskirtis – galbūt suteiks man progą išskaityti tuos rašmenis. Ta aplinkybė, kad buvau įkalintas belangėje, netemdė man vilties; visai tikėtina, jog tūkstančius kartų būsiu juos matęs Kaholome, tik nepajėgęs jų perprasti.

Šita mintis mane padrąsino, paskui nugramzdino į svaigančią neviltį. Visame pasaulyje apstu senovinių formų, nenykstančių ir amžinų; kiekviena jų galėjo būti ieškomu simboliu. Dievo žodžiu galėjo būti kalnas arba upė, arba imperija, arba žvaigždynų išsidėstymas. Tačiau ilgainiui kalnai sudūlėja, upės keičia vagą, imperijas užgriūva nelaimės ar katastrofos, o ir žvaigždės išsidėsto kitaip. Netgi dangaus skliautas mainosi. Kalnas ir žvaigždė yra individai, o individai ateina ir išnyksta. Ėmiau ieškoti ko nors patvaresnio, ne taip pažeidžiamo. Mąstyti apie javų, žolių, paukščių, žmonių kartas. Gal burtažodis įrašytas mano veide, gal aš pats esu savo paieškų tikslas? Tą pačią įkarščio akimirką prisiminiau, kad jaguaras yra vienas iš Dievo atributų.

Tuomet mano sielą užplūdo dievobaimingumas. Įsivaizdavau laikų apyaušrį, įsivaizdavau savąjį Dievą, patikintį savo žinią gyvam kailiui jaguarų, kurie be galo poruosis ir dauginsis urvuose, cukranendrių tankmėse, salose, kad žinia pasiektų paskutiniuosius žmones. Įsivaizdavau tą kačių padermės virtinę, tą karščiu tvoskiantį labirintą, siaubiantį laukus ir kaimenes, kad išsaugotų rašmenų piešinį. Gretimoje kameroje vaikštinėjo jaguaras; šią kaimynystę suvokiau kaip mano spėjimų patvirtinimą ir slaptą Dievo malonę.

Ilgus metus praleidau tyrinėdamas dėmių formą ir išsidėstymą. Kiekviena akla diena dovanodavo man mirksnį šviesos, ir tuomet sugebėdavau įsiminti juodus rašmenis gelsvai rudame kailyje. Kai kurie spietėsi kaip taškai, kiti liejosi į skersinius dryžius, tretį, žiedų formas, kartojosi. Galbūt tai buvo tas pats skiemuo, o gal net žodis. Daugelis rašmenų buvo apvedžioti rausvais krašteliais.

Nekalbėsiu apie savo triūso sunkumus. Ne kartą šaukdavau atsisukęs į kupolą, kad išskaityti šį raštą neįmanoma. Pamažu konkreti mįslė, kurią plūkiausi įminti, pradėjo kamuoti mane labiau nei mįslė apskritai: kokią prasmę turi Dievo užrašytoji ištara? Kokią ištara (klausinėjau save) gali apreikšti absoliutus protas? Ir suvokiau, kad net žmonių kalbose nėra tokios frazės, kuri neapreptų Visatos; pasakyti *jaguaras* – vadinasi, pasakyti jaguarai, jį pagimdę, elniai ir vėžliai, kuriuos jis rijo, žolė, kuria maitinosi elniai, žemė, tos žolės motina, dangus, davęs pradžią žemei. Supratau, kad Dievo kalba kiekvienas žodis reiškia visą tą begalinę vyksmų virtinę, bet ne spėtinai, o tiesiogiai, ir ne paeiliui, o iškart. Ilgainiui pati Dievo ištara sąvoka man ėmė rodytis paikystė arba net šventvagystė. Dievui (maščiau aš) reikia ištarti tik vieną žodį, aprėpiantį visą būties pilnatvę. Nė vienas jo ištartas žodis negali reikšti mažiau nei Visata ar bent jau laikų visuma. Pagyrūniški ir menki žmonių žodžiai – tokie

kaip viskas, pasaulis, Visata – tik šešėliai ir atspindžiai to vienintelio garso, tolygaus kalbai ir viskam, ką ji aprėpia.

Vieną dieną (arba naktį) – kuo galėtų skirtis mano dienos ir naktys? – susapnavau, kad mano belangės asloje atsirado smiltelė. Abejingai pažvelgęs į ją, vėl užsnūdau; susapnavau, kad pabudau ir pamačiau asloje dvi smilteles. Iš naujo užsnūdau ir susapnavau, kad smiltelių jau trys. Jų gausėjo be paliovos, kol pagaliau prisipildė visa belangė, ir aš ėmiau dusti, užpiltas to puskalnio smilčių. Supratau, jog vis dar miegu, ir vargais negalais nubudau. Veltui: mane tebeslėgė kalnas smilčių. Ir kažkas pasakė: *Tu pabudai ne į būdravimą, o į ankstesnę sapną. O tas sapnas įeina į kitą, ir taip iki begalybės, prilygstančios smiltelių skaičiui. Kelias, kuriuo reikia grįžti, neturi pabaigos; greičiau mirsi nei pabusi iš tiesų.*

Pasijutau žūstąs. Burna buvo užkimšta smėlio, bet vis dėlto įstengiau surikti; *Susapnuotas smėlis negali manęs nugaluoti, ir nebūna sapnų, susapnuotų sapnuojant.* Mane pažadino blyksnis. Aukštai tamsoje baltavo šviesos ratas. Pamačiau sargo rankas ir veidą, skridinį, virvę, mėsą ir ąsotį.

Pamažu žmogus susitapatina su savo likimo atvaizdu; ilgainiui jis ir aplinkybės tampa viena¹. Buvau veikiau kalinys nei tyrėjas, keršytojas ar Dievo žynys. Iš nepasotinamo sapnų labirinto grįžau į niaurų kalėjimą, kaip grįžtama namo. Palaiminau drėgną kamerą, palaiminau jaguarą, palaiminau šviesos skritulį, palaiminau savo seną skaudamą kūną, palaiminau tamsą ir akmenį.

Tuomet nutiko tai, ko niekada negalėsiu nei pamiršti, nei nupasakoti. Susiliejau su dievybe, su Visata (nežinau, kuo šie du žodžiai skiriasi vienas nuo kito). Ekstazės neperteiksi simboliais; vieniems Dievas apsireiškė švytėjimu, kitiems kaip kalavijas arba kaip rožės vainikas. Aš išvydau didiausią Ratą – jis buvo ne priešais mane, ne už manęs, ne šalia, o visur vienu metu. Ratas buvo iš vandens ir kartu iš ugnies ir, nors mačiau jo lanką, begalinis. Jame buvo susipynę visa, kas buvo, yra ir bus, aš buvau viena to audinio gija, o Fedras de Alvaradas, mano kankintojas, – kita. Ratas aprėpė visas priežastis ir padarinius, ir man pakako tik pažvelgti į jį, kad suvokčiau viską, visą begalybę. O pažinimo džiaugsmu, toli pranokstantis vaizduotės ar juslių džiaugsmą! Aš regėjau Visatą ir jos slaptą paskirtį. Regėjau laikų pradžią, apie kurią kalbama *Žmonių knygoje*². Regėjau kalnus, kylančius iš vandenų. Regėjau pirmuosius žmones, sukurtus iš medžio. Regėjau molinius ąsočius puolant žmones, regėjau šunis, draskančius jų veidus. Regėjau beveidį dievą, stovintį už dievų. Regėjau begalinius veiksmus, sudarančius vienintelę palaimą, ir, viską suvokdamas, taip pat supratau, ką reiškia jaguaro kailio rašmenys.

Tai buvo keturiolikos atsitiktinių (bent jau man atrodančių atsitiktiniais) žodžių frazė, ir man būtų užtekę tik ištarti juos balsu, kad išnyktų šis akmeninis kalėjimas, kad diena įžengtų į mano naktį, kad vėl tapčiau jaunas, kad tapčiau nemirtingas, kad jaguaras sudraskytų Alvaradą, kad šventasis peilis pervertų ispanams krūtines, kad atsikurtų piramidė, kad atgimtų imperija. Keturiasdešimt skiemenų, keturiolika žodžių – ir aš, Tsinakanas, valdyčiau žemes, kurias valdė Montesuma. Bet žinau, kad niekad neištarsiu tų žodžių, nes jau pamiršau esąs Tsinakanas.

Tegu kartu su manimi miršta paslaptis, užrašyta ant jaguarų kailių. Tas, kuris matė visą Visatą, kuris matė ugningus Visatos slėpinius, nebegali galvoti apie žmogų, apie jo niekingus džiaugsmus ar nelaimes, net jeigu jis būtų tas pats žmogus. Tiksliau, būtų buvęs, bet dabar jam tai neberūpi. Bene jam rūpi ano žmogaus lemtis, bene jam rūpi jo gentis, jeigu jis dabar – niekas? Štai kodėl aš netariu tos frazės, štai kodėl leidžiu dienas užmarštyje, gulėdamas tamsoje.

*Skiriu Emai Risso Platero*³

¹ Aliuzija į garsiąją ispanų filosofo José Ortega'os y Gasseto (1883–1955) frazę „Aš esu aš ir mano aplinkybė, ir neišgelbėjęs jos, neišsigelbėsiu ir aš pats“, pirmąkart išsakyta veikale *Meditacijos apie Don Kichotą* (*Meditaciones del Quijote*, 1914).

² *Žmonių knyga*, arba *Popol Vuh*, yra kičių (majų palikuonių) sakralinis mitologinis epas.

³ Ema Risso Platero – argentiniečių poetė; J. L. Borchesas yra parašęs pratarbę jos fantastinių apsakymų rinkiniui *Nemigos*

LAUKIMAS

Ekipažas atvežė jį prie 4004 numerio Šiaurės rytų gatvėje. Dar nebuvo devynių ryto; žmogų užplūdo pasitenkinimas, išvydus dėmėtus platanus, žemės kvadratus po kiek-vienu iš jų, padorius namus su balkonais, vaistinę šalimais, nublukusias meno dirbtuvės ir geležies dirbinių parduotuvės iškabas. Priešingoje gatvės pusėje driekėsi ilga ir aklina lignoninės tvora, kiek toliau saulė žaidė šiltnamių stikluose. Žmogus pagalvojo, jog visa ši aplinka (kol kas atsitiktinė, beprasmė ir padrika, tarsi regėta sapne) ilgainiui taps, jei Dievas duos, nuolatinė, būtina ir įprasta. Vaistinės vitrinoje buvo matyti fajansinės raidės: „Breslauer“. Žydai pamažu išstūmė italus, anksčiau išstūmusius kreolus. Tai į gera; žmogus nepageidavo turėti reikalų su savo gentainiais.

Vežikas padėjo jam nukelti lagaminą; moteris, gal išsiblaškiusi, gal pavargusi, pagaliau atidarė duris. Vežikas pasilenkė nuo pasostės, gražindamas monetą, urugvajietišką vintena¹, užsilikusį jo kišenėje po šitos nakties, praleistos „Melo“ viešbutyje. Žmogus atidavė jam keturiasdešimt sentavų, pagalvodamas: „Reikia elgtis taip, kad visi mane užmirštų. Šiandien suklydau dukart: atsiskaičiau kitos šalies moneta ir leidau suprasti, jog šita klaida man buvo svarbi“.

Sekdamas paskui moterį, jis perėjo priemenę ir pirmąjį kiemą. Laimė, jam rezervuotas kambarys vedė į antrąjį kiemą. Lova buvo geležinė su gamintojo įmantriai išraitytomis vynmedžio šakelėmis ir lapais; šalia stovėjo aukšta pušinė drabužių spinta, naktinis staliukas, etažerė su knygomis, dvi skirtingos kėdės ir praustuvai su dubeniu, ąsočiu, muilinė ir matinio stiklo buteliu. Sienas puošė Buenos Airių provincijos žemėlapis ir krucifiksas, ant purpurinių tapetų kartojosi didelių povų išskleistom uodegom ornamentas. Vienintelės durys vėrėsi į kiemą. Teko perstumti kėdes, kad lagaminui atsirastų vietos. Kambario nuomininkui viskas tiko; kai moteris pasiteiravo jo vardo, jis pasakė esąs Viljaris, ne slapto iššūkio spiriamas ir ne pažeminimui nuryti – jo, tiesą pasakius, – jis nejautė, o todėl, kad tas vardas nedavė jam ramybės, todėl, kad neturėjo jėgų sugalvoti kitą. Žinoma, jo neviliojo literatūros klaidingai inspiruota mintis, kad pasisavinti prieš vardą – didelė gudrybė.

Iš pradžių ponas Viljaris likdavo namie. Po kelių savačių jis trumpam išeidavo pasivaikščioti sutemus. Kartą vakare užsuko į kino teatrą, esantį už trijų kvartalų. Jis visad sėsdavosi į paskutinę eilę, visad atsikeldavo dar prieš seanso pabaigą. Žiūrėjo tragiškas vagių pasaulio istorijas, kuriose, be abejo, pasitaikydavo klaidų ir kuriose, be abejo, buvo vaizdų iš jo praeities. Viljaris to nepastebėjo, nes meno ir tikrovės atitikmens samprata jam buvo svetima. Jis nuolankiai manė, kad jam patinka tai, kas vaizduojama: ir norėjo tik perprasti, koku tikslu visa tai rodoma. Kitaip nei romanų skaitytojai, jis niekada nežiūrėjo į save kaip į meno kūrinio veikėją.

Jis negaudavo laiškų, netgi skrajučių, bet kupinas miglotos vilties skaitinėjo vieną iš laikraščio rubrikų. Vakare pristumdavo kėdę prie durų ir susikaupęs siurbčiodavo matę, įsmeigęs žvilgsnį į vijoklį ant gretimo daugiaaukščio sienos. Vienatvės metai išmokė jį, kad atminčiai visos dienos atrodo panašios, bet nėra nė vienos dienos — net kalėjime ar lignoninėje – be staigmenų, kurioje nepersišviestų mažyčių staigmenų raizgyns. Įkalintas kitur, jis būtų pasidavęs pagundai skaičiuoti dienas ir valandas, bet šis įkalinimas buvo kitoks, neribotam laikui, – nebent vieną dieną laikraštis praneštų apie Alechandro Viljario mirtį. O gal Viljaris jau *buvo miręs*, ir tuomet šis gyvenimas buvo tik sapnas. Tokia galimybė jam kėlė nerimą, juolab kad jis niekaip negalėjo nuspręsti, ar tada jam

architektūra (*Arquitectura del insomnia*, 1948).

¹ Vintenas (isp. *vintén* nuo žodžio *veinte* – dvidešimt) – smulki, dviejų Urugvajaus sentavų vertės moneta, tačiau Brazilijoje ji buvo verta 20 varinių realų.

palengvėtų ar, priešingai, būtų nelaimė: galiausiai nutaręs, jog ši mintis – absurdas, ją atmetė. Tolimaj praeity, nutolusioj ne tiek dėl laiko tėkmės, kiek dėl dviejų ar trijų neatitaisomų poelgių, jis troško daugelio dalykų su nevaržoma aistra; ta nenumaldoma valia, kurią kadaise ginė neapykanta žmonėms ir meilė vienai moteriai, dabar norėjo tik viena – išsaugoti savo būtį, nesiliauti. Matės skonis, juodo tabako skonis, per kiemą tįstanti šešėlio juosta, – ir to jam buvo gana.

Namuose gyveno senas vilkšunis. Viljaris susidraugavo su juo. Kalbino jį ispaniškai, itališkai, įpindamas kelis tarmiškus žodžius, kuriuos prisiminė iš vaikystės kaime. Viljaris stengėsi gyventi vien šiandiena, be prisiminimų ar nuojautų; pirmieji jam rūpėjo mažiau negu pastarosios. Jis miglotai jautė, kad praeitis yra laiką sudarantis audinys, todėl šis iškart ir virsta praeitim. Kartais jo nuovargis jam atrodydavo kaip laimė; tokiomis akimirkomis jis buvo ne ką sudėtingesnis už šunį.

Vieną vakarą jį išgąsdino ir supurtė gilus skausmo pliūpsnis burnos viduje. Šis baisus stebuklas grįžo po kelių minučių ir dar kartą prieš aušrą. Kitą dieną Viljaris išsikvietė ekipažą, šis nuvežė jį pas dantų gydytoją Onse aikštėje. Ten jam ištraukė krūminį dantį. Tą kritinę akimirką jis elgėsi ne bailiau ir ne tyliau už kitus.

Kitą kartą, grįždamas namo iš kino, Viljaris pajuto, kad jį pastūmė. Įtūžęs, pasipiktinęs, slapta pradžiugęs, jis atsisuko į akiplėšą. Riebiai nusikeikė, o tas, priblokštas, išmikčiojo atsiprašymą. Tai buvo aukštas, jaunas tamsiaplaukis vyras, jį lydinti moteris panėšėjo į vokietę. Visą vakarą Viljaris kartojo sau, kad jis jų nepažįsta. Vis dėlto praėjo keturios ar penkios dienos, kol jis išdrįso pasirodyti gatvėje.

Tarp etažerės knygų buvo *Dieviškoji komedija* su senais Andreolio¹ komentarais. Greičiau iš pareigos negu iš smalsumo Viljaris ėmėsi skaityti šį kapitalinį veikalą. Iki pietų jis perskaitydavo giesmę, paskui griežta seka – paaiškinimus. Jis nemanė, kad pragaro kančios neįtikinamos ar perdėtos, ir nesusimąstė, jog Dantė būtų nutrėmęs jį į paskutinį ratą, kur Ugolino dantys be perstogės graužia Ružjerio sprandą².

Nuo povų ant purpurinių tapetų jam turėjo vaidintis įkyrūs košmarai, bet Viljaris niekada nesusapnavo siaubingos pavėsinės iš persipynusių gyvų paukščių. Auštant jis visad sapnuodavo iš esmės tą patį sapną, keitėsi tik detalės. Du vyrai ir Viljaris su revolveriais įeidavo į jo kambarį ar puldavo jį išeinant iš kino teatro, arba kartais jie būdavo keturiese – su jį pastūmusiu nepažįstamuoju, arba liūdni jo tykodavo kieme, paskui, regis, jo neatpažindavo. Sapnui baigiantis, jis išsitraukdavo revolverį iš gretimo naktinio staliuko stalčiaus (jis iš tiesų revolverį laikė tame stalčiuje) ir šaudavo į tuos žmones. Šūvių griausmas jį pažadindavo, tačiau tai visad būdavo sapnas, o kitame sapne antpuolis kartodavosi ir jam vėl tekdavo šaudyti į juos.

Vieną apniukusį liepos rytą jis pabudo, savo kambaryje pajutęs nepažįstamuosius (besiveriančios durys net nesugirgždėjo). Ūgtelėję, keistai sutirštėję kambario prietemoje (klaikiuose sapnuose jie atrodė ryškesni), budrūs, sustingę ir kantrūs, nudelbę akis tarsi juos slėgtų ginklai, Alechandras Viljaris ir nepažįstamasis galiausiai jį užklupo. Mostu paprašęs jų palaukti, jis nususuko į sieną, tarytum pasirengęs sapnuoti toliau. Kam? Kad sužadintų gailestį tų, kurie atėjo jo nužudyti, ar tam, kad verčiau išgyventų šiurpų įvykį, užuot jį visą laiką vaizdavęsis ir laukęs? Arba, – ko gero, tai labiausiai tikėtina, – kad žudikai taptų sapnu, kaip nutikdavo daugybę kartų, toje pačioje vietoje, tuo pačiu laiku?

Jis audė sapno giją, kai šūvių papliūpa jį nušlavė.

¹ Raffaele Andreoli (1823–1891) – italų teisininkas (dėl liberalių pažiūrų jam buvo uždrausta verstis advokato praktika) ir literatas, 1856 m. išleidęs Dante's *Dieviškosios komedijos* komentarus.

² Devintajame rate yra baudžiami išdavikai. (Žr. Dantė, *Pragaras*, XXXII–XXXIII.)

Liniją sudaro begalinis taškų skaičius, plokštumą – begalinis linijų skaičius, tomą – begalinis plokštumų skaičius, o hipertomą – begalinis tomų skaičius... Ne, visiškai ne taip, ne *more geometrico*² man geriausia pradėti savo apsakymą. Dabar kiekvienas fantastinis apsakymas pradedamas teiginiu, kad jis yra tikras, tačiau mano pasakojimas iš tiesų yra tikras.

Aš gyvenu vienas penktame aukšte Belgrano gatvėje. Prieš keletą mėnesių pavakariui kažkas pasibeldė į duris. Aš atidariau, įėjo nepažįstamasis. Jis buvo aukštas, visai neišraiškingų veido bruožų. Galbūt toks jis man pasirodė dėl mano trumparegystės. Visa jo povyza dvelkė padoriu skurdu. Pats nepažįstamasis buvo pilkas ir rankoje laikė pilką lagaminą. Iškart pajutau, kad tai – svetimšalis. Iš pradžių pamaniau, kad jis yra senas; bet vėliau supratau, jog mane apgavo jo reti rusvi, kone balti – kaip skandinavų – plaukai. Iš mūsų pašnekesio, trukusio mažiau nei valandą, sužinojau, kad jis yra kilęs iš Orknio³ salų.

Pasiūliau jam atsisėsti. Nepažįstamasis neskubėjo pradėti pokalbį. Jis, kaip ir aš dabar, dvelkė melancholija.

– Aš pardavinėju biblijas, – tarė vyras.

Puikuodamasis savo mokytumu atsakiau:

– Šiuose namuose turiu keletą biblijų anglų kalba, tarp jų, pačią pirmąją – Džono Viklifo⁴. Taip pat turiu Kiprijano de Valeros⁵, Liuterio biblijas, literatūriniu požiūriu jos prasčiausios, ir lotyniškos Vulgatos egzempliorių. Kaip matote, biblijų man tikrai netrūksta.

Jis patylėjo ir tarė:

– Aš pardavinėju ne tik biblijas. Aš galiu jums parodyti vieną šventą knygą, kuri, manau, jus sudomins. Įsigijau ją Bikaniro apylinkėse.

Jis atidarė lagaminą ir padėjo knygą ant stalo. Tai buvo knyga *in octavo*⁶, drobininiu viršeliu. Be jokios abejonės, ją čiupinėjo daug rankų. Ją apžiūrėjau; neįprastas jos svoris mane nustebino. Nugarėlėje buvo užrašyta *Holy Writ*⁷, o žemiau – *Bambay*⁸.

– Tikriausiai devynioliktasis amžius, – spėjau aš.

– Nežinau. Tuo niekada nesidomėjau, – atsakė jis.

Aš atverčiau knygą kur pakliuvo. Raidžių formos man buvo niekur nematytos. Puslapiai pasirodė apšiurę, raidės neryškios, tekstas ėjo dviem skiltimis, kaip ir Biblijoje. Tankus šriftas buvo padalytas į pastraipas. Viršutiniame kampe – arabiški skaičiai. Atkreipiau dėmesį į tai, kad lyginiame puslapyje, tarkim, buvo skaičius 40 514, o kitame, nelyginiame – 999. Atverčiau kitą – jo skaičius jau buvo aštuonženklis. Ir mažas paveikslėlis, toks, koks pasitaiko žodynuose: plunksna nupieštas inkaras, bet

¹ ...tavo smėlio virvė... (*angl.*) – citata iš anglų poeto ir dvasininko George'o Herberto (1593–1633) eilėraščio *Kaklasaitis* (*The Collar*) rinkinyje *Šventovė* (*The Temple*, 1633).

² Geometrijos būdu (*lot.*).

³ Orknio salos (*angl.* Orkney Islands) – salynas prie Škotijos šiaurinių krantų.

⁴ John Wiclif (Wycliff, Wycklif, Wicliffe arba Wicklif, apie 1330–1384) – anglų teologas, religinis reformatorius, išvertė į anglų kalbą Bibliją.

⁵ Cipriano de Valera (1532–1602) – ispanų dvasininkas, humanistas, vertėjas. Reformacijos šalininkas. Ispanų inkvizicijos persekiojamas, pabėgo į Ženevą, iš jos 1558 m. – į Londoną, ten ir apsigyveno. 1602 m. prieš pat mirtį Olandijoje išleido pataisytą ir suredaguotą Biblijos vertimą į ispanų kalbą (ties kuriuo dirbo 20 metų).

⁶ Aštuntinio formato (*lot.*).

⁷ Šventasis Raštas (*angl.*).

⁸ Bombėjus (*angl.*). Dabar – Mumbėjus.

lyg negrabia vaiko ranka.

Tada nepažįstamasis įspėjo mane:

– Gerai jį įsidėmėkit. Daugiau niekad jo nepamatysit.

Ne intonacijoje, bet žodžiuose slypėjo grasinimas.

Aš įsiminiau puslapio vietą ir užverčiau knygą. Tučtuojau vėl ją atskleidžiau. Veltui, ieškodamas paveikslėlio su inkaru, verčiau lapą po lapo. Slėpdamas sumišimą, paklausiau:

– Čia Šventasis Raštas viena iš Indijos pusiasalio kalbų, ar ne?

– Taip, – atsakė jis.

Paskui prislopino balsą, tarsi patikėtų paslaptį:

– Aš ją išmainiau iš vieno lygumos gyventojų už kelias rupijas ir Bibliją. Jos savininkas nemokėjo skaityti. Įtariu, kad šią Knygų Knygą jis laikė talismanu. Tai buvo pačios žemiausios kastos žmogus, bijojęs užminti net savo paties šešėlį, kad jo neišniekintų. Jis man sakė, kad knygą praminė Smėlio Knyga, nes ji, kaip ir smėlis, neturi nei pradžios, nei pabaigos.

Tada paprašė manęs surasti pirmąjį puslapį. Uždėjau kairę ranką ant titulinio puslapio ir, prispaudęs dešinės smilių prie nykščio, atverčiau puslapį. Viskas veltui: kaskart tarp titulinio lapo ir mano rankos atsirasdavo keli puslapiai. Rodos, jie tiesiog dygte dygo iš knygos.

– Dabar raskite pabaigą.

Taip pat nieko, aš vargais negalais išlemenau:

– To negali būti.

Biblijų pardavėjas tarė savo įprastu, prislopintu balsu:

– Negali būti, bet yra. Šios knygos puslapių skaičius yra begalinis. Pirmo puslapio nėra, nėra ir paskutinio. Nežinau, kodėl jie taip laisvai sužymėti. Galbūt todėl, kad suprastume, jog begalinės sekos narių skaičių atitinka bet koks skaičius.

Paskui, tartum susimąstęs, jis pakėlė balsą:

– Jei erdvė neturi pabaigos, tai mes esame bet kuriame erdvės taške. Jei laikas neturi pabaigos, tai mes esame bet kuriame laiko taške.

Jo samprotavimai mane erzino. Aš paklausiau:

– Jūs, žinoma, tikintis?

– Taip, esu presbiterijonas¹. Mano sąžinė švari. Esu įsitikinęs, kad neapgavau tenykščio gyventojų išmainęs šitą šėtonišką knygą į Dievo Žodį.

Aš pritariau jam, kad nesą ko atgailauti, ir pasiteiravau, ar ilgai viešėsias mūsų kraštuose. Jis atsakė, kad po kelių dienų galvojęs grįžti į savo tėvynę. Kaip tik tada aš ir sužinojau, kad jis škotas iš Orknio salų. Prisipažinau jaučiąs simpatiją Škotijai – iš meilės Styvensonui ir Hiumui.

– Ir Robertui Bernsui, – pridūrė jis.

Kol mes šnekučiavomės, aš tebetyrinėjau begalinę knygą. Dėdamasis abejingu, paklausiau:

– Ar jūs ruošiatės pasiūlyti šią retenybę Britų muziejui?

– Ne, siūlau jums, – tarė jis ir užsiprašė nemažos sumos.

Nemeluodamas jam atsakiau, kad tokia suma man yra neįkandama, ir susimąščiau. Per kelias minutes surezgiau planą.

– Siūlau mainus, – tariu jam. – Jūs gavote šį tomą už kelias rupijas ir Šventąjį Raštą. O aš siūlau jums savo ką tik gautą pensiją ir Viklifo Bibliją gotikiniu šriftu, kurią paveldėjau iš tėvų.

– *A black letter Wiclif!*² – sumurmėjo jis.

Nuėjau į savo miegamąjį ir atnešiau pinigų ir knygą. Jis su bibliofilo įkarščiu apčiupinėjo viršelį ir

¹ Presbiterijonai – kalvinistų atšaka. Jų yra apie 7 mln., daugiausia Anglijoje, Škotijoje (nuo 1592 m. – valstybinė jos religija), Airijoje, JAV, Kanadoje, Australijoje. Įkūrėjas – Johnas Knoxas (1505–1572), nepripažinęs anglikonų bažnyčios.

² Juodasis Wiclifo raštas (*angl.*).

ėmė sklaidyti lapus.

– Sutarta, – ištarė jis.

Aš nusistebėjau, kad jis nesidera. Tik vėliau supratau, kad užsuko pas mane, nusprendęs parduoti knygą. Pinigus įsikišo neskaičiavęs.

Mes dar pakalbėjome apie Indiją, apie Orknio salas ir apie jas valdžiusius norvegų jarlus¹. Jam išėjus, lauke jau buvo tamsi naktis. Aš nepaklausiau svečio vardo ir daugiau jo nemačiau.

Iš pradžių rengiausi pastatyti Smėlio Knygą į Viklifo Biblijos vietą, bet galiausiai nutariau, kad būtų geriau ją paslėpti už kelių *Tūkstančio ir vienos nakties* tomelių.

Atsiguliu, bet miegas neėmė. Trečią ar ketvirtą ryto išaušo. Vėl pasiėmiau neįtikėtiną knygą ir ėmiau sklaidyti puslapius. Vieniame jų buvo graviūra su kauke, o viršutiniame kampe nepamenu koks skaičius, pakeltas devintuoju laipsniu.

Niekam nerodžiau savo lobio. Mano džiaugsmą turėti knygą temdė baimė, kad ją pavogs, ir nuogaštavimas, jog ji nėra begalinė. Šie jausmai sustiprino mano seną mizantropiją. Buvo likę keli draugai – ilgainiui nustojau lankęs ir juos. Įkalintas knygos, beveik nesirodžiau gatvėje. Pro lupą tyrinėjau nutrintą knygos nugarėlę, viršelį ir atmečiau bet kokią mistifikacijos galimybę. Nustačiau, jog mažytės iliustracijos kartojasi kas du šimtai puslapių. Ėmiau jas paeiliui žymėti užrašų knygelėj, ir netrukus ji prisipildė. Jos niekada nesikartojė. Naktį, retom valandom, kai manęs nekankindavo nemiga, net užsnūsdavau su knyga rankose.

Vasara sviro į rudenį, ir aš suvokiau, kad knyga yra baisi. Samprotavimai, jog ir aš pats, nenuleidęs nuo jos akių ir vartęs savo rankose, esu ne mažesnis pabaisa, visai nepadėjo. Jaučiau, kad ji yra košmaro vaizdinys, šlykšti išpera, šmeižianti ir neigianti realybę.

Man kilo mintis mesti ją į ugnį, bet išsigandau, kad begalinė knyga degs be galo ilgai, ir planeta užtrokš nuo jos dūmų.

Prisiminiau kažkur skaitęs, kad lapą geriausia slėpti miške². Prieš išeidamas į pensiją aš dirbau nacionalinėje bibliotekoje, kurioje saugoma devyni šimtai tūkstančių knygų; gerai žinojau, kad vestibulio dešinėje yra laiptai, vedantys į rūšį, kur sudėti laikraščiai ir žemėlapiai. Pasinaudojęs darbuotojų neatidumu, aš palikau Smėlio Knygą ant vienos iš drėgnų lentynų ir pasistengiau pamiršti kokiam ji aukštyje ir kaip toli nuo durų.

Man kiek palengvėjo, bet Mechiko gatvėje³ nenoriu net pasirodyti.

Vertė Linas Rybelis

¹ Jarlas – senas skandinavų žodis (giminingas anglų kalbos žodžiui *earl*), iš pradžių reiškęs genties vadą, paskui laisvą žmogų. Ilgainiui jarlo titulą išstūmė kunigaikščio titulas.

² Reminiscencija iš Gilberto Keitho Chestertono apsakymo *Nulaužtas kardas* (*The Sign of the Broken Sword*) rinkinyje *Tėvo Brauno nekaltumas* (*The Innocence of Father Brown*, 1911).

³ J. L. Borcheso laikais Argentinos nacionalinė biblioteka buvo įsikūrusi Mechiko gatvėje.